

॥ नमो तस्स भगवतो अरहतो सम्मासम्बुद्धस्स ॥

अटुकथा

संगायनस्स पुच्छा-विस्सज्जना

सदेवकोपि चे लोको, आगन्त्वा तासयेय्य मं ।
न मे पटिबलो अस्स, जनेतुं भयभेरवं ॥

सचेपि त्वं महिं सब्बं, ससमुद्धं सपब्बतं ।
उक्खिपित्वा महानाग, खिपेय्यासि ममूपरि ।
नेव मे सक्कुण्य्यासि, जनेतुं भयभेरवं ।
अज्जदत्थु तवेवस्स, विघातो उरगाधिप ॥

मा दानि कोधं जनयित्थ, इतो उद्धं यथा पुरे ।
सस्सघातज्च माकत्थ, सुखकामा हि पाणिनो ।
करोथ मेत्तं सत्तेसु, वसन्तु मनुजा सुखं ॥

चत्तारो आसीविसा उगगतेजा घोरविसाति खो भिक्खवे चतुन्नेतं महाभूतानं अधिवचनं ।

पञ्च वधका पच्चत्थिकाति खो भिक्खवे पञ्चन्नेतं उपादानक्खन्धानं अधिवचनं ।

छट्ठो अन्तरचरो वधको उक्खित्तासिकोति खो भिक्खवे नन्दीरागस्सेतं अधिवचनं ।

सुज्जो गामोति खो भिक्खवे छन्नेतं अज्झत्तिकानं आयतनानं अधिवचनं ।

चोरा गामघातकाति खो भिक्खवे छन्नेतं बाहिरानं आयतनानं अधिवचनं ।

महाउदकण्णवो खो भिक्खवे चतुन्नेतं ओघानं अधिवचनं ।

ओरिमं तीरं सासङ्कं सप्पटिभयन्ति खो भिक्खवे सक्कायस्सेतं अधिवचनं ।

पारिमं तीरं खेमं अप्पटिभयन्ति खो भिक्खवे निब्बानस्सेतं अधिवचनं ।

वीरियारम्भस्सेतं अधिवचनं ।

गन्त्वा कस्मीरगन्धारं, इसि मज्झन्तिका तदा ।
दुट्ठं नागं पसादेत्वा, मोचेसि बन्धना बहू ॥

पुनपि भन्ते दक्खेमु सङ्गति चे भविस्सति ।

अज्जापि सन्तानमयं, मालं गन्थेन्ति नन्दने ।
देवपुत्तो जवो नाम, यो मे मालं पटिच्छति ॥

मुहुत्तोविय सो दिब्बो, इध वस्सानि सोळस ।
रत्तिन्दिवो च सो दिब्बो, मानुसिं सरदो सतं ॥

इति कम्मनि अन्वेन्ति, असङ्खेय्यापि जातियो ।
कल्याणं यदि वा पापं, न हि कम्मं विनस्सति ॥

यो इच्छे पुरिसो होतुं, जाति जाति पुनप्पुनं ।
परदारं विवज्जेय्य, धोतपादोव कदमं ॥

या इच्छे पुरिसो होतुं, जाति जाति पुनप्पुनं ।
सामिकं अपचायेय्य, इन्दं व परिचारिका ॥

यो इच्छे दिब्बभोगञ्च, दिब्बमायुं यसं सुखं ।
पापानि परिवज्जेत्वा, तिविधं धम्ममाचरे ॥

यं भिक्खवे सदेवकस्स लोकस्स समारकस्स सब्रह्मकस्स सस्समणब्राह्मणिया पजाय सदेवमनुस्साय दिट्ठं सुतं मुतं
विज्जातं पत्तं परियेसितं अनुविचरितं मनसा, तमहं जानामि तमहं अभिज्जासिं, तं तथागतस्स विदितं, तं तथागतो न
उपट्ठाति ।

इति खो भिक्खवे तथागतो दिट्ठसुतमुतविज्जातब्बेसु धम्मेसु तादीयेव तादी, तुम्हा च पन तादिम्हा अज्जो तादी
उत्तरितरो वा पणीततरो वा नत्थीति वदामि ।

सुवण्णभूमिं गन्त्वान, सोणुत्तरा महिद्धिका ।
पिसाचे निद्धमेत्त्वान, ब्रह्मजालमदेसिसुं ॥

समणा मयं महाराज, धम्मराजस्स सावका ।
तवेव अनुकम्पाय, जम्बुदीपा इधागता ॥

अहं बुद्धञ्च धम्मञ्च, सङ्खञ्च सरणं गतो,
उपासकत्तं देसेसिं, सक्कपुत्तस्स सासने ॥

तेन समयेन बुद्धो भगवा वेरज्जायं विहरति नळेरुपुचि मन्दमूले ।

सगगारोहणसोपाणं, अज्जं सीलसमं कुतो ।

द्वारं वा पन निब्बान, नगरस्स पवेसने ॥

अलमेव कातुं कल्याणं, दानं दातुं यथारहं ।
पाणिं कामददं दिस्वा, को पुज्जं नकरिस्सति ॥

दस्सामन्नञ्च पानञ्च, वत्थसेनासनानि च ।
पपञ्च उदपानञ्च, दुग्गे सङ्कमनानि च ॥

महाअट्ठकथञ्चेव, महापच्चरिमेवच ।
कुरुन्दिज्जाति तिस्सोपि, सीहळट्ठकथा इमा ।
बुद्धमित्तोति नामेन, विसुतस्स यसस्सिनो ।
विनयज्जुस्स धीरस्स, सुत्वा थेरस्स सन्तिके ॥

उपद्ववाकुले लोके, निरुपद्ववतो अयं ।
एकसंवच्छरेनेव, यथा निट्ठं उपागता ।
एवं सब्बस्स लोकस्स, निट्ठं धम्मूपसंहिता ।
सीघं गच्छन्तु आरम्भा, सब्बेपि निरुपद्ववा ॥

चिरट्ठितत्थं धम्मस्स, करोन्तेन मया इमं ।
सद्धम्मबहुमानेन, यञ्च पुज्जं समाचितं ।
सब्बस्स आनुभावेन, तस्स सब्बेपि पाणिनो ।
भवन्तु धम्मराजस्स, सद्धम्मरससेविनो ॥

चिरं तिट्ठतु सद्धम्मो, काले वस्सं चिरं पजं ।
तप्पेतु देवो धम्मेन, राजा रक्खतु मेदिनिं ॥

ताव तिट्ठतु लोकस्मिं, लोकनित्थरणेसिनं ।
दस्सेन्ती कुलपुत्तानं, नयं सीलविसुद्धिया ।
याव बुद्धोति नामम्पि, सुद्धचित्तस्स तादिनो ।
लोकमिहि लोकजेट्ठस्स, पवत्तति महेसिनो ॥

करुणासीतलहदयं, पज्जापज्जोतविहतमोहतमं ।
सनरामरलोकगरुं, वन्दे सुगतं गतिविमुत्तं ॥

बुद्धोपि बुद्धभावं, भावेत्वा चेव सच्छिकत्वाच ।
यं उपगतो गतमलं, वन्दे तमनुत्तरं धम्मं ॥

सुगतस्स ओरसानं, पुत्तानं मारसेनमथनानं ।

अट्टन्नम्पि समूहं, सिरसा वन्दे अरियसङ्गं ॥

दीघस्स दीघसुत्तङ्कितस्स, निपुणस्स आगमवरस्स ।
बुद्धानुबुद्धसंवण्णितस्स, सद्भावहगुणस्स ॥

सम्मासम्बुद्धेनेव हि तिण्णम्पि पिटकानं अत्थवण्णनावक्कमो भासितो, यापकिण्णकदेसनाति वुच्चति, ततो संगायनादिवसेन सावकेहीति आचरिया वदन्ति ।

अत्थप्पकासनत्थं, अट्टकथा आदितो वसिसतेहि ।
पञ्चहि यासङ्गीता, अनुसङ्गीता च पच्छापि ॥

मज्झे विसुद्धिमग्गा, एस चतुन्नम्पि आगमान्हि ।
ठत्वा पकासयिस्सति, तत्थ यथा भासितमत्थं ।
इच्चेव कतो तस्मा, तम्पि गहेत्वान सद्धिमेताय ।
अट्टकथाय विजानाथ, दीघागमनिस्सितं अत्थं ॥

अत्थानं सूचनतो, सुवुत्ततो सवनतोथसूदनतो,
सुत्ताणा सुत्तसभागतोच, सुत्तन्ति अक्खातं ॥

सुदुद्दसं सुनिपुणं, यत्थकामनिपातिनं ।
चित्तं रक्खेथ मेधावी, चित्तं गुत्तं सुखावहं ॥

सो एवं समाहिते चित्ते परिसुद्धे परियोदाते अनङ्गणे विगतूपक्विकलेसे मुदुभूते कम्मनिये ठिते आनञ्जप्पत्ते जाणदस्सनाय चित्तं अभिनीहरति अभिनिन्नामेति —

यंहितं भिक्खवे सम्मावदमाने वदेय्य समन्तपासो मारस्साति, मातुगामंयेव सम्मा वदमानो वदेय्य समन्तपासो मारस्साति ।

यो भिक्खु दिवसं चङ्कमेन निसज्जाय च आवरणीयेहि धम्मोहि चित्तं परिसोधेत्वा ।

इति चित्तकिरियवायोधातुविष्कारवसेन अयं कायसम्मतो अट्टिसङ्घातो अभिक्कमति ।

करुणा विय सत्तेसु, पज्जा यस्स महेसिनो ।
जेय्यधम्मेषु सब्बेषु, पवत्तित्थ यथारुचि ॥

दसाय ताय सत्तेसु, समुस्साहितमानसो ।
पाटिहीरावसानम्हि, वसन्तो तिदसालये ।
पारिच्छत्तकमूलम्हि, पण्डुकम्बलनामके ।

सिलासने सन्निसिन्नो, आदिच्चोव युगन्धरे ॥

चक्कवाळसहस्सेहि, दसाहागम्म सब्बसो ।
सन्निसिन्नेन देवानं, गणेन परिवारितो ।
मातरं पमुखं कत्वा, तस्सा पज्जाय तेजसा ।
अभिधम्मकथामगं, देवानं सम्पवत्तयि ॥

तस्स पादे नमस्सित्वा, सम्बुद्धस्स सिरीमतो ।
सद्धम्मञ्चस्स पूजेत्वा, कत्वा सङ्घस्स चञ्जलिं ॥

यं देवदेवो देवानं, देसेत्वा नयतो पुन ।
थेरस्स सारिपुत्तस्स, समाचिक्खि विनायको ॥

अनोत्तदहे कत्वा, उपट्ठानं महेसिनो ।
यञ्च सुत्वान सो थेरो, आहरित्वा महीतलं ॥

भिक्खूनं परिरुदाहासि, इति भिक्खूहि धारितो ।
सङ्गीतिकाले संङ्गीतो, वेदेहमुनिना पुन ॥

यं करोमसि ब्रह्मनो, समं देवेहि मारिस ।
तदज्ज तुय्हं कस्साम, हन्द सामं करोम ते ॥

अत्थं पकासयिस्सामि, आगमडुकथासुपि ।
गहेतब्बं गहेत्वान, तोसयन्तो विचक्खणे ॥

इतिमे भासमानस्स, अभिधम्मकथं इमं ।
अविक्खित्ता निसामेथ, दुल्लभाहिअयंकथा ॥

एत्थेते पापका अकुसला धम्मा अपरिसेसा निरुज्झन्ति ।

चक्खुं चावुसो पटिच्च रूपेच उप्पज्जति चक्खुविज्जाणं, तिण्णं सङ्गति फस्सो, फस्सपच्चया वेदना, यं वेदेति, तं सज्जानाति । यं सज्जानाति, तं वितक्केति, यं वितक्केति, तं पपञ्चेति, यं पपञ्चेति, ततो निदानं पुरिसं पपञ्चसज्जासङ्घा समुदाचरन्ति अतीतानागतपच्चुप्पन्नेसु चक्खुविज्जेय्यसु रूपेसु —

पुरिमा भिक्खवे कोटि न पज्जायति अविज्जाय ।

अत्थेव गम्भीरगतं सुदुब्बुधं,
सयं अभिज्जाय सहेतुसम्भवं ।

यथानुपुब्बं निखिलेन देसितं,
महेसिना रूपगतं पस्सति ॥

अभिवक्कमिस्सामि पटिवक्कमिस्सामीति हि चित्तं उप्पज्जमानं रूपं समुट्ठापेति ।

न अन्तलिक्खेन न समुद्धमज्झे,
न पब्बतानं विवरं पविस्स ।
न विज्जते सो जगतिप्पदेसो,
यत्थट्ठितो मुच्चेय्य पापकम्मा ॥

यं पत्तं कुसलं तस्स, आनुभावेन पाणिनो ।
सब्बे सद्धम्मराजस्स, जत्वा धम्मं सुखावहं ।
पापुणन्तु विसुद्धाय, सुखाय पटिपत्तिया ।
असोकमनुपायासं, निब्बानसुखमुत्तमं ॥

चिरं तिट्ठतु सद्धम्मो, धम्मे होन्तु सगारवा ।
सब्बेपि सत्ता कालेन, सम्मा देवो पवस्सतु ।
यथा रक्खिंसु पोराणा, सुराजानो तथेविमं ।
राजा रक्खतु धम्मेन, अत्तनोव पजंपजं ॥

ताव तिट्ठतु लोकस्मिं, लोकनित्थरणेसिनं ।
दस्सेन्ती कुलपुत्तानं, नयं पज्जाविसुद्धिया ।
याव बुद्धोति नामम्पि, सुद्धचित्तस्स तादिनो ।
लोकम्हि लोकजेडुस्स, पवत्तति महेसिनो ॥

दुतियसन्निपात

महापदानसुत्त अट्ठकथा

पुच्छा — अट्ठकथा संगीतिया आवुसो पठमे सन्निपाते सकला च विनयसंवण्णना दीघनिकाये च सीलक्खन्धवग्गवण्णना अभिधम्मे च धम्मसङ्गहसंवण्णना संगीता थेरेहि छट्ठसंगीतिकारेहि । इदानीं पन दुतिये सन्निपाते दीघनिकाये महावग्गवण्णनातो पट्ठाया तदवसेसानं यथाववत्थितसंवण्णनानं संगायनोकासो अनुप्पत्तो । तस्मा इमिस्सा दुतियसन्निपातसंगीतिया पुब्बकिच्चवसेन यथानुप्पत्ताय महावग्गे महापदानसुत्तसंवण्णनाय पुच्छाविस्सज्जनं कातुं समारभाम । महापदानसुत्तस्स आवुसो निदाने परियापन्नस्स “करेरिकुटिकाय”न्तिपदस्स अत्थो कथं अट्ठकथाचरियेन कथितो ।

विस्सज्जना — महापदानसुत्तस्स भन्ते निदाने परियापन्नस्स करेरिकुटिकायन्तिपदस्स अत्थो “करेरिकुटिकाय”न्ति करेरीति वरुणरुक्खस्स नामं । करेरिमण्डपो तस्सा कुटिकाय द्वारे ठितो, तस्मा करेरिकुटिकाति वुच्चति । यथा

कोसम्बरुखस्स द्वारेठित्ता कोसम्बकुटिकाति एवमादिना भन्ते अट्टकथाचरियेन कथितो ।

करेरिकुटिकायन्ति करेरीति वरुणरुखस्स नामं ।

करेरिमण्डपो तस्सा कुटिकाय द्वारे ठितो, तस्मा करेरिकुटिकाति वुच्चति । यथा कोसम्बरुखस्स द्वारे ठितत्ता एकासम्बकुटिकाति ।

अन्तोजेतवने किर करेरिकुटि कोसम्बकुटि गन्धकुटि सलळागारन्ति चत्तारि महागेहानि —

एकेकं सतसहस्सपरिच्चागेन निप्फन्नं ।

तेसु सलळागारं रज्जा पसेनदिना कारितं ।

पुब्बेनिवास

पुच्छा — तत्थेव आवुसो निदाने पुब्बेनिवासपटिसंयुत्ता धम्मीकथा उदपादीतिवचनस्स अत्थो कथं अट्टकथाचरियेन कथितो ।

विस्सज्जना — तत्थेव भन्ते निदाने पुब्बेनिवासपटिसंयुत्ता धम्मीकथा उदपादीति वचनस्स अत्थो पुब्बेनिवासपटिसंयुत्ताति एकम्मिजातिं द्वेपि जातियोति एवं निबद्धेन पुब्बेनिवुट्टुखन्धसन्तानसङ्घातेन पुब्बेनिवासेन सद्धिं योजेत्वा पवत्तिता । धम्मीति धम्मसंयुत्ता । उदपादीति अहो अच्छरियं दसबलस्स पुब्बेनिवासजाणं । पुब्बेनिवासं नाम के अनुस्सरन्ति के नानुस्सरन्तीति दिट्ठिया अनुस्सरन्ति, सावका स पच्चेकबुद्धा च बुद्धा च अनुस्सरन्ति । कतरदिट्ठियो अनुस्सरन्ति । ये अग्गपत्ता कम्मवादिनो तेपि चत्तालीसंयेव कप्पे अनुस्सरन्ति, न ततो परन्ति एवमादिना भन्ते अट्टकथाचरियेन कथितो ।

पुब्बेनिवासपटिसंयुत्ताति एकम्मि जातिं द्वेपि जातियोति एवं निबद्धेन पुब्बेनिवुट्टुखन्धसन्तानसङ्घातेन पुब्बेनिवासेन सद्धिं योजेत्वा पवत्तिता ।

कप्पपरिच्छेदवार

पुच्छा — तस्मिं आवुसो महापदानसुत्ते उद्देसवारे नवसु परिच्छेदवारेसु पठमे कप्पपरिच्छेदवारे भद्दकप्पेति पदस्स अत्थो अट्टकथाचरियेन कथं कथितो ।

विस्सज्जना — तस्मिं भन्ते महापदानसुत्ते उद्देसवारे नवसु परिच्छेदवारेसु पठमे कप्पपरिच्छेदवारे भद्दकप्पेति पदस्स अत्थो भद्दकप्पेति पञ्चबुद्धुप्पादपटिमण्डितत्ता सुन्दरकप्पे सारकप्पेति भगवा इमं कप्पं थोमेन्तो एवमाह । यतो पट्ठाय किर अम्हाकं भगवा अभिनीहारो कतो, एकस्मिं अन्तरे एकस्मिम्पि कप्पे पञ्चबुद्धा निब्बत्ता नाम नत्थीति एवमादिना भन्ते अट्टकथाचरियेन कथितो ।

विपस्सिस्स भिक्खवे भगवतो इतो सो भिक्खवे छनवुतिकप्पे यं विपस्सी भगवा अरहं सम्मासम्बुद्धो लोके उदपादि

—
सहकप्पेति पञ्चबुद्धुप्पादपटिमण्डितत्ता सुन्दरकप्पे सारकप्पेति भगवा इमं कप्पं थोमेन्तो एवमाह —

“यतो पट्टाय किर अम्हाकं भगवताभिनीहारो कतो, एतस्मिं अन्तरे एकस्मिप्पि कप्पे पञ्चबुद्धा निब्बत्ता नाम नत्थि”

आयुपरिच्छेदवार

पुच्छा — चतुत्थे पनावुसो आयुपरिच्छेदवारे अप्पं वा भिय्योति एतेसं पदानं अत्थो कथं अट्ठकथाचरियेन कथितो ।

विस्सज्जना — चतुत्थे पन भन्ते आयुपरिच्छेदवारे अप्पं वा भिय्योति एतेसं पदानं अत्थो “अप्पं वा भिय्योति वस्ससततो वा उपरि अप्पं, अज्जं वस्ससतं अपत्वा वीसं वा तिसं वा चत्तालीसं वा पण्णासं वा सट्ठि वा वस्सानि जीवति । एवं दीघायुको पन अतिदुल्लभो, असुको किर एवं चिरं जीवतीति तत्थ तत्थ गन्त्वा दट्ठब्बो होती”ति एवमादिना भन्ते तत्थ अट्ठकथाचरियेन कथितो ।

मय्हं भिक्खवे एतरहि अप्पकं आयुप्पमाणं परित्तं लहुकं यो चिरं जीवति सो वस्ससतं अप्पं वा भिय्यो ।

अप्पं वा भिय्योति वस्ससततो वा उपरि अप्पं, अय्यं वस्ससतं अपत्वा वीसं वा तिसं वा चत्तालीसं वा पण्णासं वा सट्ठि वा वस्सानि जीवति—

उपट्ठाकपरिच्छेदवार

पुच्छा — अट्ठमे पनावुसो उपट्ठाकपरिच्छेदवारे आनन्दोतिपदे कथं अट्ठकथाचरियेन वणिणितो ।

विस्सज्जना — अट्ठमे पन भन्ते उपट्ठाकपरिच्छेदे पन आनन्दोति निबद्धुपट्ठाकभावं सन्धाय वुत्तन्ति एवमादिना भन्ते अट्ठकथाचरियेन वणिणितो ।

मय्हं भिक्खवे एतरहि आनन्दो नाम भिक्खु उपट्ठाको अहोसि अग्गुपट्ठाको—

भगवतोहि पठमबोधिं अनिबद्धा उपट्ठाका अहेसुं ।

एकदा नागसमालो पत्तचीवरं गहेत्वा विचरि ।

इदमेव ते कारणं सल्लक्खेत्वा निवारयिम्ह ।

एकच्चे भिक्खू इमिना मग्गेन गच्छामाति वुत्ते अज्जेन गच्छन्ति ।

उट्ठेहि आवुसो आनन्द, उट्ठेहि आवुसो आनन्द ।

कं पनेत्थ आनन्द आदीनवं पस्ससि ।

कं पनेत्थ आनन्द आनिसंसं पस्ससि ।

समवत्तक्खन्धो अतुलो, सुप्पबुद्धो च उत्तरो ।
सत्तवाहो विजितसेनो, राहुलो भवति सत्तमो —

सुतना सब्बकामाच, सुचित्ता अथ रोचिनी ।
रुचगगी सुनन्दाच, बिम्बा भवति सत्तमा ॥

अनेकजातिसंसारं, सन्धाविस्सं अनिब्बिसं ।
गहकारं गवेसन्तो, दुक्खा जाति पुनप्पुनं ।
गहकारक दिट्ठोसि, पुन गेहं न काहसि ॥

सब्बा ते फासुका भग्गा, गहकूटं विसङ्खतं ।
विसङ्खारगतं चित्तं, तण्हानं खयमज्झगा ॥

अयोधनहतस्सेव, जलतो जातवेदसो ।
अनुपुब्बूपसन्तस्स, यथा न जाजते गति ।
एवं सम्माविमुत्तानं, कामबन्धोघतारिनं ।
पज्जापेतुं गति नत्थि, पत्तानं अचलं सुखं ॥

न पन भगवा मिलक्खुसदिसो होति नापि आमुत्तमणिकुण्डलो ।

ते पन अत्तनो समानसण्ठानमेव पस्सन्ति ।

न खो आनन्द एत्तावता तथागतो सक्कतो वा होति गरुकतो वा मानितो वा पूजितो वा अपचितो वा ।

कस्मा पन भगवा अज्जत्थ एकं उमापुप्फमत्तमि गहेत्वा बुद्ध गुणे आवज्जेत्वा कताय पूजाय बुद्धाणानापि
अपरिच्छिन्नं विपाकं वण्णेत्वा—

यो खो आनन्द भिक्खु वा भिक्खुनी वा उपासको वा उपासिका वा धम्मानुधम्मप्पटिपन्नो विहरति सामीचिप्पटिपन्नो
अनुधम्मचारी सो तथा गतं सक्करोति गरुकरोति मानेति पूजेति अपचियति परमाय —

सिया खो पनानन्द तुम्हाकं एवमस्स ‘अतीतसत्थुकं पावचनं, नत्थि नो सत्था’ति ।

न खो पनेतं आनन्द एवं दट्ठब्बं ।

धम्मोपि देसितो चेव पज्जत्तोच, विनयोपि देसितो चेव पज्जत्तो च—

अस्सोसि खो राजा मागधो अजातसत्तु वेदेहिपुत्तो भगवा किर कुसिनारायं परिनिब्बुतोति ।

सत्था नाम परिनिब्बुतो, न सो सक्का पुन आहरितुं, पोथुज्जनिकसद्भाय पन अम्हाकं रज्जा सदिसो नत्थि, सचे एस इमिनाव नियामेन सुणिस्सति, हृदयमस्स फलिस्सति । राजा खो पन अम्हेहि अनुरक्खितब्बोति ।

देव अम्हेहि सुपिनको दिट्ठो, तस्स पटिघातत्थं तुम्हेहि दुकूलदुपट्टं निवासेत्वा यथा नासापुटमत्तं पज्जायति, एवं चतुमधुरदोणिया निपज्जितुं वट्ठतीति ।

देव मरणतो मुच्चनकसत्तो नाम नत्थि, अम्हाकं आयुवट्ठनो चेतियट्ठानं पुज्जक्खेत्तं अभिसेकसिञ्चको सो भगवा सत्था कुसिनाराय परिनिब्बुतोति ।

भगवा सब्बज्जु ननु इमस्मिं ठाने निसीदित्वा धम्मं देसयित्थ, सोकसल्लं मे विनोदयित्थ, तुम्हे मय्हं सोकसल्लं नीहरित्थ, अहं तुम्हाकं सरणं गतो, इदानीं पन मे पटिवचनम्पि न देथ भगवाति ।

ननु भगवा अहं अज्जदा एवरूपे काले तुम्हे महाभिक्षु सङ्घपरिवारा जम्बुदीपतले चारिकं चरथाति सुणोमि ।

मम परिदेवितेनेव न सिज्झति, दसबलस्स धातुयो आहरापेस्सामीति एवं अस्सोसि ।

सचे दस्सन्ति, सुन्दरं । नो चे दस्सन्ति, आहरणुपायेन आहरिस्सामीति चतुरङ्गिणिं सेनं सन्नयित्वा सयम्पि निक्खन्तोयेव ।

यथा च अजातसत्तु, एवं लिच्छवी आदयोपि ।

अम्हाकं धातुयो वा देन्तु, युद्धं वाति कुसिनारानगरं परिवारेत्वा ठिते एतं भगवा अम्हाकं गामक्खेत्तेहि पटिवचनं अवोचुं ।

न मयं सत्थु सासनं पहिणिम्ह, नापि गन्त्वा आनयिम्ह । सत्था पन सयमेव आगन्त्वा सासनं पेसेत्वा अम्हे पक्कोसापेसि । तुम्हेपि खो पन यं तुम्हाकं गामक्खेत्ते रतनं उप्पज्जति । न तं अम्हाकं देथ । सदेवके च लोके बुद्धरतनसमं रतनं नाम नत्थि, एवरूपं उत्तमरतनं लभित्वा मयं नदस्साम, न खो पन तुम्हेहियेव मातुथनतो खीरं पीतं । अम्हेहिपि मातुथनतो खीरं पीतं, न तुम्हेयेव पुरिसा, अम्हेपि पुरिसा । होतूति अज्जमज्जं अहंकारं कत्वा सासनपटिसासनं पेसेन्ति । अज्जमज्जं मानगज्जितं गज्जन्ति ।

एते राजानो भगवतो परिनिब्बुतट्ठाने विवादं करोन्ति, न खो पनेतं पतिरूपं, अलं इमिना कलहेन, वूपसमेस्सामि नन्ति ।

आचरियस्स विय भो सद्दो, आचरियस्स विय भो सद्दोति सब्बे निरवा अहेसुं ।

(१)

सुणन्तु भोन्तो मम एकवाचं,
अम्हाक बुद्धो अहु खन्तिवादो ।
नहि साधुयं उत्तमपुग्गलस्स,
सरीरभागे सिया सम्पहारो ॥

(२)

सब्बेव भोन्तो सहिता समग्गा,
सम्मोदमाना करोमट्ठभागे ।
वित्थारिका होन्तु, दिसासु थूपा ।
बहू जना चक्खुमतो पसन्ना ॥

न हि साधुकं उत्तमपुग्गलस्स, सरीरभागे सिया सम्पहारोति न हि साधुयन्ति न हि साधु अयं —

भगवा सब्बसु पुब्बे मयं तुम्हाकं द्वित्तिसमहापुरिसलक्खणपटिमण्डितं छब्बण्णबुद्धरस्मिखचितं
असीति अनुब्यञ्जनसमुज्जलितसोभं सुवण्णवण्णं सरीरं अद्दसाम, इदानि पन सुवण्णवण्णाव धातुयो अवसिद्धा जाता,
नयुत्तमिदं भगवा तुम्हाकन्ति परिदेविसु ।

केन नु खो सदेवकस्स लोकस्स कङ्खच्छेदनत्थाय चतुसच्चकथाय पच्चयभूता भगवतो दक्खिणदाठा गहिताति
ओलोकेन्तो ब्राह्मणेन गहिताति दिस्वा ब्राह्मणोपि दठाय अनुच्छविकं सक्कारं नसक्खिस्सति गण्हामि नत्थि वेट्ठन्तरतो
गहेत्वा सुवण्णचङ्कोटके ठपेत्वा देवलोकं नेत्वा चूळामणिचेतिये पतिट्ठपेसि —

राजगहे भगवतो सरीरानं थूपञ्च महञ्च अकासि ।

समणस्स गोतमस्स परिनिब्बुतकालतो पट्ठाय बलक्कारेन साधुकीळिताय उपट्ठुत्तुम्ह, सब्बे नो कम्मन्ता नट्ठाति ।

महाजनो मनं पदोसेत्वा अपाये निब्बत्तीति दिस्वा सक्कं देवराजानं धातुआहरणूपायं कारेस्सामाति तस्स सन्तिकं
गन्त्वा तमत्थं आरोचेत्वा धातुआहरणूपायं करोमि महाराजाति आहंसु ।

भन्ते पुथुज्जनो नाम अजातसत्तुना समो सद्धो नाम नत्थि, न सो मम वचनं करिस्सति, अपिच खो मारविभिं
सकसदिसं विभिंसकं दस्सेस्सामि महासदं सावेस्सामि यक्खगाहकखिपितकअरोचके करिस्सामि, तुम्हे अमनुस्सा महाराज
कुपिता धातुयो आहरापेथाति वदेय्याथ, एवं सो आहरापेस्सतीति—

महाराज अमनुस्सा कुपिता, धातुयो आहरापेहीति भणिसु ।

न ताव भन्ते मय्हं चित्तं तुस्सति, एवं सन्तेपि आहरन्तूति आह ।

महाराज एकं धातुनिधानं कातुं वट्ठतीति आह ।

अनागते लङ्कादीपे महाविहारे महाचेतियम्हि निदहिस्सन्ति ।

महासावक चेती

इमस्मिं ठाने यो पासाणो अत्थि, सो अन्तरधायतु, पंसु सुविसुद्धा होतु, उदकं मा उट्ठहतूति अधिट्ठासि ।

इध राजा किं कारेतीति पुच्छन्तानम्पि महासावकानं चेतियानीति वदन्ति ।

माला मा मिलायन्तु, गन्धा मा विनस्सन्तु, दीपा मा विज्झायन्तूति अधिट्ठित्वा सुवण्णपट्टे अक्खरानि छिन्दापेसि —

अनागते पियदोसो नाम कुमारो छत्तं उस्सापेत्वा असोको धम्मराजा भविस्सति, सो इमा धातुयो वित्थारिका करिस्सतीति ।

अनागते दलिद्वाराजा इमं मणिं गहेत्वा धातूनं सक्कारं करोतूति अक्खरं छिन्दापेसि ।

तात अजातसत्तुना धातुनिधानं कतं, एत्थ आरक्खं पट्टपेहीति पहिणि ।

परिक्खीणोदानि मे आयूति अज्जासि ।

येसज्ज देवपुत्तानं मरणनिमित्तानि आवि भवन्ति ।

नस्सति वत भो मे अयं सम्पत्तीति भयाभिभूतो अहोसि ।

अत्थि नु खो कोचि समणो वा ब्राह्मणो वा लोकपिता महो महाब्रह्मावा, यो मे हृदयनिस्सितं सोकसल्लं समुद्धरित्वा इमं सम्पत्तिं थावरं करेय्याति ओलोकेन्तो कज्जि अदिस्वा पुन अदस मादिसानं सतसहस्सानम्पि उप्पन्नं सोकसल्लं सम्मासम्बुद्धो उद्धरितुं पटिबलोति ।

अपरिपक्वं तावस्स जाणं, कतिपाहं पन अतिक्कमित्वा मयि इन्दसालगुहायं विहरन्ते पज्ज पुब्बनिमित्तानि दिस्वा मरणभयभीतो द्वीसु देवलोकेसु देवताहि सद्धिं उपसङ्गमित्वा चुदस पज्हे पुच्छित्वा उपेक्खापज्हविस्सज्जनावसाने असीतिया देवतासहस्सेहि सद्धिं सोतापत्तिफले पतिट्ठहिस्सतीति चिन्तेत्वा ओकासं नाकासि ।

मम पुब्बेपि एककस्स गतत्ता सत्थारा ओकासो नकतो, अद्धा मे नत्थि मग्गफलस्स उपनिस्सयो, एकस्स पन उपनिस्सये सति चक्कवाळपरियन्तायपि परिसाय भगवा धम्मं देसेतियेव । अवस्सं खो पन द्वीसु देवलोकेसु कस्सचि देवस्स उपनिस्सयो भविस्सति, तं सन्धाय सत्था दम्मं देसेस्सति । तं सुत्वा अहम्पि अत्तनो दोमनस्सं वूपसमेस्सामीति ।

द्वीसु देवलोकेसु देवता गहेत्वा धुरेन पहरन्तस्स विय सत्थारं उपसङ्गमितुं नयुत्तं, अयंपन पज्जसिखो दसबलस्स उपट्ठाको वल्लभो इच्छितिच्छित्तक्खणे गन्त्वा पज्हं पुच्छित्वा धम्मं सुणाति, इमं पुरतो पेसेत्वा ओकासं कारेत्वा इमिना कतोकासे उपसङ्गमित्वा पज्हं पुच्छिस्सामीति ओकासकरणत्थं आमन्तेसि ।

एवं महाराज होतु, भदं तव यो त्वं मं एहि मारिस उय्यान कीळादीनि वा नटसमज्जादीनि वा दस्सनाय गच्छामाति अवत्वा बुद्धं पस्सिस्साम धम्मं सोस्सामाति वदसीति दळ्ळतरं उपत्थम्भेन्तो देवानमिन्दस्स वचनं पटिस्सुत्वा अनुचरियं सहचरणं एकतो गमनं उपागमि ।

वन्दे ते पितरं भद्रे, तिम्बरुं सूरियवच्छसे ।
येन जातासि कल्याणी, आनन्दजननी मम ॥

एवं वुत्ते भगवा पञ्चसिखं गन्धब्बदेवपुत्तं एतदवोच । संसन्दति खो ते पञ्चसिख तन्तिस्सरो गीतस्सरेण गीतस्सरो च तन्तिस्सरेण, नच पन ते पञ्चसिख तन्तिस्सरो गीतस्सरं अतिवत्तति गीतस्सरो च तन्तिस्सरं । कदा संयूळ्हा पन ते पञ्चसिख वि गाथा बुद्धूपसज्जिता धम्मूपसज्जिता संयूपसज्जिता अरहन्तूपसज्जिता कामूपसज्जिताति —

भगवता पञ्चसिखस्स ओकासो नक्तोति देवता गहेत्वा ततोव पटिनिवत्तेय्य । ततो महाजानियो भवेय्य, वण्णे पन कथिते कतो भगवता पञ्चसिखस्स ओकासोति देवताहि सद्धिं उपसङ्कमित्वा पज्जं पुच्छित्वा विस्सज्जनावसाने असीतिया देवतासहस्सेहि सद्धिं सोतापत्तिफले पतिट्ठहिस्सतीति जत्वा वण्णं कथेसि ।

अथ खो भगवा सक्कं देवानमिन्दं एतदवोच “अच्छरियमिदं आयस्मतो कोसियस्स, अब्भुतमिदं आयस्मतो कोसियस्स ताव बहुकिच्चस्स बहुकरणीयस्स यदिदं इधागमन”न्ति ।

चिरपटिकाहं भन्ते भगवन्तं दस्सनाय उपसङ्कमितुकामो, अपि च देवानं तावतिसानं केहिचि केहिचि किच्चकरणीयेहि ब्यावटो, एवाहं नासक्खिं भगवन्तं दस्सनाय उपसङ्कमितुं ।

ते “तव सन्तका, मम सन्तका”ति निच्छेतुं असक्कोन्ता अहुं करोन्ति, सक्कं देवराजानं पुच्छन्ति, सो “यस्स विमानं आसन्नतरं, तस्स सन्तका”ति वदति ।

यस्स विमानं ओलोकेन्ती ठिता, तस्स सन्तकाति वदति ।

इधेव भन्ते कपिलवत्थुस्मिं गोपिका नाम सक्क्यधीता अहोसि बुद्धे पसन्ना धम्मे पसन्ना सङ्गे पसन्ना सीलेसु परिपूरकारिनी, सा इत्थित्तं विराजेत्वा पुरिसत्तं भावेत्वा कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सगगं लोकं उपपन्ना ।

तस्स धम्मस्स पत्तिया, आगतम्हासि मारिस ।
कतावकासा भगवता, पज्जं पुच्छेमु मारिस ॥

पुच्छ वासव मं पज्जं, यं किञ्चि मनसिच्छसि ।
तस्स तस्सेव पज्जस्स, अहं अन्तं करोमि ते ॥

किं संयोजना नु खो मारिस देवा मनुस्सा असुरा नागा गन्धब्बा ये चज्जे सन्ति पुथुकाया, ते अवेरा अदण्डा असपत्ता अब्बापज्जा विहरेमु अवेरिनोति इति च नेसं होति । अथ च पन सवेरा सदण्डा ससपत्ता सब्बापज्जा विहरन्ति सवेरिनोति ।

इस्सामच्छरियसंयोजना खो देवानमिन्द देवा मनुस्सा असुरा नागा गन्धब्बा येचञ्जे सन्ति पुथुकाया, ते अवेरा अदण्डा असपत्ता अब्यापज्जा विहरेमु अवेरिनोति इति च नेसंहोति, अथ च पन सवेरा सदण्डा ससपत्ता सब्यापज्जा विहरन्ति सवेरिनोति ।

इस्सतीति इस्सा, सा परसम्पत्तीनं उसूयनलक्खणा, तत्थेव अनभिरतिरसा, ततो विमुखभावपच्चुपट्टाना, परसम्पत्ति पदट्टाना, संयोजनन्ति दट्टब्बा ।

मच्छेरभावो मच्छरियं, तंलद्धानं वा लभितब्बानं वा अत्तनो सम्पत्तीनं निगूहनलक्खणं, तासंयेव परेहि साधारणभाव अक्खमनरसं, सङ्कोचनपच्चुपट्टानं, कटुकञ्चुकता पच्चुपट्टानं वा, अत्तसम्पत्तिपदट्टानं, चेतसो विरूपभावोति दट्टब्बं ।

किं वण्णो एसोति तं तं दोसं वदन्तो परियत्तिञ्च कस्सचि किञ्चि अदेन्तो दुब्बण्णो चेव एळमूगोच होति ।

याव तं नप्पहीयति, ताव देवमनुस्सा अवेरतादीनि पत्थयन्तापि वेरादीनि नपरिमुच्चन्तियेव ।

अथ खो सक्को देवानमिन्दो भगवन्तं उत्तरि पज्जं अपुच्छि—

इस्सामच्छरियं पन मारिस किं निदानं किं समुदयं किं जातिकं किं पभवं, किस्मिं सति इस्सामच्छरियं होति, किस्मिं असति इस्सामच्छरियं न होतीति ।

इस्सामच्छरियं खो देवानमिन्द पियाप्पियनिदानं पियाप्पियसमुदयं पियाप्पियजातिकं पियाप्पियपभवं, पियाप्पिये सति इस्सामच्छरियं होति, पियाप्पिये असति इस्सामच्छरियं नहोतीति ।

न सक्का दातुं, किलमिस्सति वा उक्कण्ठिस्सति वातिआदीनि वत्वा मच्छरियं करोति ।

अहो वतस्स एवरूपं न भवेय्याति इस्सं करोति ।

मयम्पेतं ममायन्ता न परिभुज्जाम, न सक्का दातुन्ति मच्छरिय करोति ।

ठपेत्वा मं को अज्जो एवरूपस्स लाभीति इस्सं वा करोति, याचितो तावकालिकम्पि अददमानो मच्छरियं वा करोति ।

पियाप्पियं खो पन मारिस किंनिदानं किंसमुदयं किंजातिकं किंपभवं, किस्मिं सति पियाप्पियं होति, किस्मिं असति पियाप्पियं न होतीति ।

पियाप्पियं खो देवानमिन्द छन्दनिदानं छन्दसमुदयं छन्दजातिकं छन्दपभवं, छन्दे सति पियाप्पियं होति, छन्दे असति पियाप्पियं न होतीति ।

छन्दनिदानन्ति एत्थ परियेसनछन्दो, पटिलाभछन्दो, परिभोग छन्दो, सन्निधिछन्दो, विस्सज्जनछन्दोति पञ्चविधो छन्दो ।

इमे मं रक्खिस्सन्ति गोपिस्सन्ति ममायिस्सन्ति सम्परिवारयिस्सन्तीति ।

छन्दो खो पन मारिस किंनिदानो किंसमुदयो किंजातिको किंपभवो, किस्मिं सति छन्दो होति, किस्मिं असति छन्दो नहोतीति । छन्दो खो देवानमिन्द वितक्कनिदानो वितक्कसमुदयो वितक्कजातिको वितक्कपभवो, वितक्के सति छन्दो होति, वितक्के असति छन्दो न होतीति ।

एत्तकं रूपस्स भविस्सति, एत्तकं सदस्स, एत्तकं गन्धस्स, एत्तकं रसस्स, एत्तकं फोढुब्बस्स भविस्सति, एत्तकं मय्हं भविस्सति, एत्तकं परस्स भविस्सति, एत्तकं निदहिस्सामि, एत्तकं परस्स दस्सामीति ववत्थानं वितक्कविनिच्छयेन होति । तेनाह छन्दो खो देवानमिन्द वितक्कनिदानोति ।

कथं पटिपन्नो पन मारिस भिक्खु पपञ्चसज्जासङ्खानिरोधसारुप्पगामिनिं पटिपदं पटिपन्नो होतीति ।

सोमनस्संपाहं देवानमिन्द दुविधेन वदामि सेवितब्बंपि असेवितब्बंपि । दोमनस्संपाहं देवानमिन्द दुविधेन वदामि सेवितब्बंपि असेवितब्बंपि । उपेक्खंपाहं देवानमिन्द दुविधेन वदामि सेवितब्बंपि असेवितब्बंपि ।

किं पन भगवता पुच्छितं कथितं अपुच्छितं, सानुसन्धिकं अननुसन्धिकन्ति ।

पुच्छितमेव कथितं नो अपुच्छितं । सानुसन्धिकमेव नो अननुसन्धिकं ।

इमे पञ्चक्खन्धा किं हेतुकाति उपपरिक्खन्धो अविज्जादिहेतुकाति पस्सति ।

अहोसुखं अहोसुखन्ति वाचं निच्छारयमानवसेन उप्पज्जति ।

अहोदुक्खं अहोदुक्खन्ति विप्पलापयमानमेव उप्पज्जति ।

“सोमनस्संपाहं देवानमिन्द दुविधेन वदामि सेवितब्बंपि असेवितब्बंपी”ति इतिखो पनेतं वुत्तं, किञ्चेतं पटिच्च वुत्तं । तत्थ यं जज्जा सोमनस्सं “इमं खो मे सोमनस्सं सेवतो अकुसला धम्मा अभिवड्ढन्ति, कुसला धम्मा परिहायन्ती”ति, एवरूपं सोमनस्सं न सेवितब्बं । तत्थ यं जज्जा सोमनस्सं “इमं खो मे सोमनस्सं सेवतो अकुसला धम्मा परिहायन्ति, कुसला धम्मा अभिवड्ढन्ती”ति, एवरूपं सोमनस्सं सेवितब्बं । तत्थ यं चे सवितक्कं सविचारं, यंचे अवितक्कं अविचारं, ये अवितक्के अविचारे, ते पणीततरे । “सोमनस्संपाहं देवानमिन्द दुविधेन वदामि सेवितब्बंपि असेवितब्बंपी”ति इति यं तं वुत्तं, इदमेतं पटिच्च वुत्तं ।

न लद्धं वत मे सब्रह्मचारीहि सद्धिं विसुद्धिपवारणं पवारेतुन्ति आवज्जतो दोमनस्सं उप्पज्जति, अस्सुधारा पवत्तन्ति गामन्त पब्भारवासी महासीवत्थेरस्स विय ।

अम्हाकं आचरियो अज्जेसं अवस्सयो होति, अत्तनो भवितुं न सक्कोति, ओवादमस्स दस्सामीति आकासेन गन्त्वा विहारसमीपे ओतरित्वा दिवाद्धाने निसिन्नं आचरियं उपसङ्कमित्वा वत्तं दस्सेत्वा एकमन्तं निसीदि ।

किं कारणा आगतोसि पिण्डपातिकाति आह ।

न ते तुम्हाकं अनुमोदनाय अत्थोति आकासे उप्पतित्वा अगमासि ।

इमस्स भिक्खुनो परियत्तिया कम्मं नत्थि, मय्हं पन अङ्कुसको भविस्सामीति आगतोति जत्वा इदानी ओकासो न भविस्सति, पच्चूसकाले गमिस्सामीति पत्तचीवरं समीपे कत्वा सब्बं दिवसभागं पठमयाम मज्झिमयामञ्च धम्मं वाचेत्वा पच्छिमयामे एकस्मिं थरे उद्देसं गहेत्वा निक्खन्ते पत्तचीवरं गहेत्वा तेनेव सद्धिं निक्खन्तो ।

ततो “न मञ्चे मय्हं चतूहि इरियापथेहि मग्गफलं उप्पज्जिस्सति अरहत्तं अपत्वा नेव मञ्चे पिट्ठं पसारेस्सामि, न पादे धोविस्सामीति मञ्चं उस्सापेत्वा ठपेसि ।

इदानी मे तिसवस्सानि समणधम्मं करोन्तस्स, नासक्खिं अरहत्तं पापुणितुं, अब्बा मे इमस्मिं अत्तभावे मग्गोवा फलंवा नत्थि, न मे लद्धं सब्रह्मचारीहि सद्धिं विसुद्धिपवारणं पवारेतुन्ति चिन्तेसि ।

भो महासीवत्थेर देवतापि तया सद्धिं केळिं करोन्ति, अनुच्छविकं नु खो ते एतन्ति विपस्सनं वट्ठेत्वा सह पटिसम्भिदाहि अरहत्तं अग्गहेसि । सो इदानी निपज्जिस्सामीति सेनासनं पटिजगित्वा मञ्चकं पज्जपेत्वा उदकट्टाने उदकं पच्चुपट्टपेत्वा पादे धोविस्सामीति सोपानफलके निसीदि ।

अपेथ भन्ते मातुगामोति ओकासं कारेत्वा थेरं उपसङ्कमित्वा वन्दित्वा पुरतो उक्कुटिको निसीदित्वा पादे धोविस्सामीति आह ।

ते पणीततरा देवा,
अकनिट्ठा यसस्सिनो ।
अन्तिमे वत्तमानम्हि,
सो निवासो भविस्सति ।

धम्मदायादा मे भिक्खवे भवथ, मा आमिसदायादा, अत्थि मे तुम्हेसु अनुकम्पा, किन्ति मे सावका धम्मदायादा भवेय्युं, नो आमिसदायादाति । तुम्हे च भिक्खवे आमिसदायादा भवेय्याथ, नो धम्मदायादा । तुम्हेपि तेन आदिया भवेय्याथ, आमिस दायादा सत्थुसावका विहरन्ति, नो धम्मदायादाति । अहम्पितेन आदियो भवेय्यं आमिसदायादा सत्थु सावका विहरन्ति, नो धम्मदायादाति । तुम्हे च मे भिक्खवे धम्मदायादा भवेय्याथ नो आमिसदायादा । तुम्हेपि तेन आदिया भवेय्याथ धम्मदायादा सत्थु सावका विहरन्ति, नो आमिसदायादाति । अहम्पि तेन न आदियो भवेय्यं । धम्मदायादा सत्थु सावका विहरन्ति, नो आमिसदायादाति । तस्मातिह मे भिक्खवे धम्मदायादा भवथ, मा आमिसदायादा, अत्थिमे तुम्हेसु अनुकम्पा, किन्ति मे सावका धम्मदायादा भवेय्युं, नो आमिसदायादाति ।

कहं बुद्धो कहं भगवा कहं देवदेवो नरासभो पुरिससीहोति भगवन्तं परियेसन्ति ।

वुत्तम्पिचेतं “तेन खो पन समयेन भगवा सक्कतो होति गरुकतो मानितो पूजितो अपचितो लाभी चीवर पिण्डपातसेनासनगिलानपच्चयभेसज्जपरिक्खारानं, भिक्खुसङ्घोपि खो सक्कतो होति...पे०... परिक्खारानं”न्ति ।

यावता खो चुन्द एतरहि सङ्घो वा गणो वा लोके उप्पन्नो, नाहं चुन्द अज्जं एकसङ्घम्पि समनुपस्सामि, एवं लाभग्ग

यसग्गपत्तं, यथरिव चुन्द भिक्खुसङ्घोति ।

अम्हाकं आचरियस्स देथ, उपज्झायस्स देथाति उच्चासद् महासद्दं करोन्ति । सा च नेसं पवत्ति भगवतोपि पाकटा अहोसि । ततो भगवा अननुच्छविकन्ति धम्मसंवेगं उप्पादेत्वा चिन्तेसि ।

पच्चया अकप्पियाति न सक्का सिक्खापदं पज्जपेतुं । पच्चयपटिबद्धा हि कुलपुत्तानं समणधम्मवुत्ति । हन्दाहं धम्मदायादपटिपदं देसेमि ।

सा सिक्खाकामानं कुलपुत्तानं सिक्खापदपज्जत्ति विय भविस्सति नगरद्वारे ठपितसब्बकायिकआदासो विय च, यथा हि नगर द्वारे ठपिते सब्बकायिके आदासे चत्तारो वण्णा अत्तनो छायां दिस्वा वज्जं पहाय निद्दोसा होन्ति ।

सो हि ब्राह्मण भगवा अनुप्पन्नस्स मग्गस्स उप्पादेता, असज्जातस्स मग्गस्स सज्जनेता, अनक्खातस्स मग्गस्स अक्खाता, मग्गज्जू मग्गविदू मग्गकोविदोतिच । सो हावुसो भगवा जानं जानाति, पस्सं पस्सति चक्खुभूतो जाणभूतो धम्मभूतो ब्रह्मभूतो वत्ता पवत्ता अत्थस्स निन्नेता अमतस्स दाता धम्मस्सामी तथागतोतिच, ... ।

पणीतेन खादनीयेन भोजनीयेन सहत्था सन्तप्पेसि सम्पवारेसि ।

अरे त्वं सुगतातिरित्तम्पि पिण्डपातं पटिक्खिपित्वा ईदिसं इच्छं उप्पादेसि ।

दुब्भरो भिक्खु न सक्का पोसितुं ।

अम्हाकं भदन्तो सुभरो थोकेनपि तुस्सति, मयमेव नं पोसिस्सामाति पटिज्जं कत्वा पोसेन्ति ।

“अरे त्वं नाम तदा सुगतातिरित्तम्पि पिण्डपातं पटिक्खिपित्वा तथा जिघच्छादुब्बल्यपरेतोपि समणधम्मं कत्वा अज्ज कोसज्जमनुयुज्जसि” —

या च खो आनन्दकथा अभिसल्लेखिता चेतोविनीवरणसप्पाया एकन्तनिब्बिदाय विरागाय निरोधाय उपसमाय अभिज्जाय सम्बोधाय निब्बानाय संवत्तति । सेय्यथिदं अप्पिच्छकथाति ..., ।

इदमवोच भगवा, इदं वत्त्वान सुगतो उट्ठायासना विहारं पाविसि ।

इमं मया संखित्तेन उद्देसं उद्दिट्ठं वित्थारेन अविभत्तं, धम्मपटिग्गाहका भिक्खू उग्गहेत्वा आनन्दं वा कच्चानं वा उपसङ्गमित्वा पुच्छिस्सन्ति, ते मय्हं जाणेन संसन्देत्वा कथेस्सन्ति, ततो धम्मपटिग्गाहका पुन मं पुच्छिस्सन्ति, तेसं अहं सुकथितं भिक्खवे आनन्देन, सुकथितं कच्चानेन, मं चेपि तुम्हे एकमत्थं पुच्छेय्याथ, अहम्पि नं एवमेव ब्याकरेय्यन्ति ।

चूळगोसिङ्गसुत्त

एवं मे सुतं एकं समयं भगवा नातिके विहरति गिज्जकावसथे, तेन खो पन समयेन आयस्मा च अनुरुद्धो आयस्मा च नन्दियो आयस्मा च किमिलो गोसिङ्गसालवनदाये विहरन्ति । अथखो भगवा सायन्हसमयं पटिसल्लाना वुट्ठितो येन

गोसिङ्गसालवनदायो, तेनुपसङ्गमि । अदसा खो दायपालो भगवन्तं दूरतोव आगच्छन्तं । दिस्वान भगवन्तं एतदवोच
“मा महासमण एतं दायं पाविसि, सन्तेत्थ तयो कुलपुत्ता अत्तकामरूपा विहरन्ति, मा तेसं अफासुकमकासी”ति ।

अहं इमे कुलपुत्ते पग्गण्हित्वा उक्कंसित्वा पटिसन्थारं कत्वा धम्मं नेसं देसेस्सामीति ।

अस्सोसि खो आयस्मा अनुरुद्धो दायपालस्स भगवता सद्धिं मन्तयमानस्स । सुत्वान दायपालं एतदवोच, मा आवुसो
दायपाल भगवन्तं वारेसि, सत्था नो भगवा अनुप्पत्तोति ।

मयं तयो जना इध विहराम, अज्जे पब्बजिता नाम नत्थि, अयज्च दायपालो पब्बजितेन विय सद्धिं कथेति, को नु खो
भविस्सतीति ।

अयं दायपालो फणकतं आसिविसं गीवाय गहेतुं हत्थं पसारेन्तोविय लोके अग्गपुग्गलेन सद्धिं कथेन्तोव न जानाति,
अज्जतरभिक्षुना विय सद्धिं कथेतीति ।

मयं तयो जना समग्गवायं वसाम । सचाहं एकोव पच्चुग्गमनं करिस्सामि । समग्गवासो नाम न भविस्सतीति
पियमित्ते गहेत्वाव पच्चुग्गमनं करिस्सामि । यथा च भगवा मय्हं पियो, एवं सहायानम्पि मे पियोति, तेहि सद्धिं पच्चुग्गमनं
कातुकामो सयं अकत्वाव उपसङ्गमि ।

तस्स मय्हं भन्ते एवं होति, यं नूनाहं सकं चित्तं निक्खिपित्वा इमेसंयेव आयस्मन्तानं चित्तस्स वसेन वत्तेय्यन्ति । सो
खो अहं भन्ते सकं चित्तं निक्खिपित्वा इमेसंयेव आयस्मन्तानं चित्तस्स वसेन वत्तामि, नानाहि खो नो भन्ते काया एकज्ज
पन मज्जे चित्तन्ति ।

साधु साधु अनुरुद्धा, कच्चि पन वो अनुरुद्धा अप्पमत्ता आतापिनो पहितत्ता विहरथाति ।

तग्घ मयं भन्ते अप्पमत्ता आतापिनो पहितत्ता विहरामाति ।

यथा कथं पन तुम्हे अनुरुद्धा अप्पमत्ता आतापिनो पहितत्ता विहरथाति ।

अत्थि पन वो अनुरुद्धा एवं अप्पमत्तानं आतापीनं पहितत्तानं विहरन्तानं उत्तरिमनुस्सधम्मा
अलमरियजाणदस्सनविसेसो अधिगतो फासुविहारोति ।

किं हि नो सिया भन्ते । इध मयं भन्ते यावदेव आकङ्खाम, विविच्चेव कामेहि विविच्च अकुसलेहि धम्मेहि सवितक्कं
सविचारं विवेकजं पीतिसुखं पठमं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहराम, अयं खो नो भन्ते अम्हाकं अप्पमत्तानं आतापीनं पहितत्तानं
विहरन्तानं उत्तरिमनुस्सधम्मा अलमरियजाणदस्सनविसेसो अधिगतो फासुविहारोति ।

सगाथावग्गसंयुत्त अट्ठकथा

यक्खसंयुत्त

आळवकसुत्त

एवं मे सुतं एकं समयं भगवा आळवियं विहरति आळवकस्स यक्खस्स भवने ।

नासक्खि मिगं गहेतुन्ति अपवादमोचनत्थं काजेनादाय आगच्छन्तो नगरस्साविदूरे बहलपत्तपलासं महानिग्रोधं दिस्वा परिस्समविनोदनत्थं तस्स मूलमुपगतो ।

ये ये वज्जा होन्ति, ते ते सन्धाय “यो जीवितत्थिको, सो निक्खमतू”ति भणति ।

राजा चोरे गहेत्वा यक्खस्स देतीति मनुस्सा चोरकम्म तो पटिविरता । ततो अपरेन समयेन नवचोरानं अभावेन पुराणचोरानञ्च परिक्रयेन बन्धनागारानि सुज्जानि अहेसुं ।

राजा अम्हाकं पितरं अम्हाकं पितामहं पेसेतीति मनुस्सा खोभं करिस्सन्ति, मा वो एतं रुच्चीति वारेसि ।

नत्थि देव नगरे दारको ठपेत्वा अन्तेपुरे तव पुत्तं आळवककुमारन्ति ।

अथ खो आळवको यक्खो येन भगवा तेनुपसङ्कमि, उपसङ्कमित्वा भगवन्तं एतदवोच निक्खम समणाति । साधावुसोति भगवा निक्खमि । पविस समणाति । साधावुसोति भगवा पाविसि । दुतियम्पि खो ओळवको यक्खो भगवन्तं एतदवोच निक्खम समणाति । साधावुसोति भगवा निक्खमि । पविस समणाति । साधावुसोति भगवा पाविसि । ततियम्पि खो आळवको यक्खो भगवन्तं एतदवोच निक्खम समणाति । साधावुसोति भगवा निक्खमि । पविस समणाति । साधावुसोति भगवा पाविसि । चतुत्थम्पि खो आळवको यक्खो भगवन्तं एतदवोच निक्खम समणाति । न ख्वाहं तं आवुसो निक्खमिस्सामि । यं ते करणीयं, तं करोहीति । पज्जं तं समण पुच्छिस्सामि, सचे मे न ब्याकरिस्ससि, चित्तं वा ते खिपिस्सामि, हृदयं वा ते फालेस्सामि, पादेसु वा गहेत्वा पारगङ्गाय खिपिस्सामीति । न ख्वाहं तं आवुसो पस्सामि सदेवके लोके समारके सब्रह्मके सस्समणब्राह्मणिया पजाय सदेवमनुस्साय, यो मे चित्तं वा खिपेय्य हृदयं वा फालेय्य पादेसु वा गहेत्वा पारगङ्गाय खिपेय्य । अपिच त्वं आवुसो पुच्छ यदा कङ्खसीति ।

को सो भगवानाम, यो मम भवनं पविट्ठोति आह ।

न त्वं आवुसो जानासि भगवन्तं अम्हाकं सत्थारं, यो तुसितभवने ठितो पज्जमहाविलोकितां विलोकेत्वातिआदिना नयेन याव दम्मचक्कपवत्तना कथेन्ता पटिसन्धिआदीसु द्वत्तिसपुब्बनिमित्तानि वत्वा इमानिपि त्वं आवुसो अच्छरियानि नादसाति चोदेसुं ।

पस्सथ दानि तुम्हाकं वा सत्था महानुभावो, अहं वाति दक्खिणपादेन सट्ठियोजनमत्तं केलासपब्बतकूटं अक्कमि ।

यं नूनाहं केनचि अजेय्यं दुस्सावुधं मुञ्चेय्यन्ति ।

इदं कारणं मेत्ताविहारयुत्तो समणो, हन्द नं रोसेत्वा मेत्ताय वियोजेमीति इमिना सम्बन्धेनेतं वुत्तं, अथ खो आळवको यक्खो येन भगवा...पे०... निक्खम समणाति ।

“सुब्बचो वतायं समणो एकवचनेनेव निक्खन्तो, एवं नाम निक्खमेतुं सुखं समणं अकारणेनेवाहं सकलरत्तिं युद्धेन अब्भुय्यासिन्ति मुदुचित्तो हुत्वा पुन चिन्तेसि —

सुब्बचो अयं समणो निक्खमाति वुत्तो निक्खमति । पविसाति वुत्तो पविसति । यंनूनाहं इमं समणं एवमेव सकलरत्तिं किलमेत्वा पादे गहेत्वा पारगङ्गाय खिपेय्यन्ति पापकं चित्तं उप्पादेत्वा चतुत्थवारं आह निक्खम समणाति ।

किं सूध वित्तं पुरिसस्स सेट्ठं,
किंसु सुचिण्णं सुखमावहाति ।
किंसु हवे सादुतरं रसानं,
कथं जीविं जीवितमाहु सेट्ठन्ति ।

सद्धीध वित्तं पुरिसस्स सेट्ठं,
धम्मो सुचिण्णो सुखमावहाति ।
सच्चं हवे सादुतरं रसानं,
पज्जाजीविं जीवितमाहु सेट्ठन्ति ॥

सद्धो सीलेन सम्पन्नो,
यसो भोगसमप्पितो ।
यं यं पदेसं भजति,
तत्थ तत्थेव पूजितोति वचनतो —

सच्चेन वाचेनुदकम्पि धावति,
विसम्पि सच्चेन हनन्ति पण्डिता ।
सच्चेन देवो थनयं पवस्सति,
सच्चे ठिता निब्बुतिं पत्थयन्ति ॥

येकेचिमे अत्थि रसा पथब्बा,
सच्चं तेसं सादुतरं रसानं ।
सच्चे ठिता समणब्राह्मणा च,
तरन्ति जातिमरणस्स पारन्ति ॥

कथंसु तरति ओघं, कथंसु तरति अण्णवं ।
कथंसु दुक्खमच्चेति, कथंसु परिसुज्झति ॥

सद्धाय तरति ओघं, अप्पमादेन अण्णवं ।
वीरियेन दुक्खमच्चेति, पज्जाय परिसुज्झति ॥

कथंसु लभते पज्जं, कथंसु विन्दते धनं ।

कथंसु कित्तिं पप्पोति, कथं मित्तानि गन्थति ।
अस्मा लोका परं लोकं, कथं पेच्च न सोचतीति—

सद्वहानो अरहतं, धम्मं निब्बानपत्तिया ।
सुस्सूसं लभते पज्जं, अप्पमतो विचक्खणो ॥

पतिरूपकारी धुरवा, उट्ठाता विन्दते धनं ।
सच्चेन कित्तिं पप्पोति, ददं मित्तानि गन्थति ॥

अस्मा लोको परं लोकं, एवं पेच्च न सोचति ।

यस्सेते चतुरो धम्मा,
सद्धस्स घरमेसिनो ।
सच्चं दम्मो धिति चागो,
स वे पेच्च न सोचति ।

इङ्ग अज्जेपि पुच्छस्सु,
पुथू समणब्राह्मणे ।
यदि सच्चा धम्मा चागा,
खन्त्या भिय्योध विज्झति ॥

कथं नु दानि पुच्छेय्यं, पुथू समणब्राह्मणे ।
योहं अज्ज पजानामि, यो अत्थो सम्परायिको ॥

अत्थाय वत मे बुद्धो, वासायाळविमागमा ।
योहं अज्ज पजानामि, यत्थ दिन्नं महप्फलं ॥

सो अहं विचरिस्सामि, गामा गामं पुरा पुरं ।
नमस्समानो सम्बुद्धं, धम्मस्स च सुधम्मतं ॥

इमं कुमारं सतपुज्जलक्खणं,
सब्बङ्गुपेतं परिपुण्णव्यज्जनं ।
उदग्गचित्तो सुमनो ददामि ते,
पटिग्गह लोकहिताय चक्खुमाति ॥

दीघायुको होतु अयं कुमारो,
तुवज्च यक्ख सुखितो भवाहि ।
अव्याधिता लोकहिताय तिट्ठथ ।

अयं कुमारो सरणमुपेति बुद्धं...पे०... धम्मं...पे०... सङ्गं ॥

महावग्गसंयुत्त अट्ठकथा

एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति जेतवने अनाथपिण्डिकस्स आरामे । तेन खो पन समयेन आयस्मा सारिपुत्तो मगधेसु विहरति नालकगामके आबाधिको दुक्खितो बाळ्हगिलानो । चुन्दो च समणुद्देशो आयस्मतो सारिपुत्तस्स उपट्ठाको होति ।

अथ खो आयस्मा सारिपुत्तो तेनेव आबाधेन परिनिब्बायि । अथ खो चुन्दो समणुद्देशो आयस्मतो सारिपुत्तस्स पत्तचीवरमादाय येन सावत्थि जेतवनं अनाथपिण्डिकस्स आरामो, येना यस्मा आनन्दो तेनुपसङ्गमि, उपसङ्गमित्वा आयस्मन्तं आनन्दं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदि, एकमन्तं निसिन्नो खो चुन्दो समणुद्देशो आयस्मन्तं आनन्दं एतदवोच “आयस्मा भन्ते सारिपुत्तो परिनिब्बुतो, इदमस्स पत्तचीवर”न्ति । अत्थि खो इदं आवुसो चुन्द कथा पाभतं भगवन्तं दस्सनाय, आयामावुसो चुन्द, येन भगवा तेनुपसङ्गमिस्साम, उपसङ्गमित्वा भगवतो एतमत्थं आरोचेस्सामाति । “एवं भन्ते”ति खो चुन्दो समणुद्देशो आयस्मतो आनन्दस्स पच्चस्सोसि ।

बुद्धा नु खो पठमं परिनिब्बायन्ति, उदाहु अग्गसावकाति ।

अनुजानातु मे भन्ते भगवा, अनुजानातु सुगतो । परिनिब्बान कालो मे, ओस्सट्ठो मे आयुसङ्खारोति ।

कत्थ परिनिब्बायिस्ससि सारिपुत्ताति ।

अत्थि भन्ते मगधेसु नालकगामे जातोवरको, तत्थाहं परिनिब्बायिस्सामीति ।

यस्स दानि त्वं सारिपुत्त कालं मज्जसि, इदानि पन ते जेड्ढकनिड्ढ भातिकानं तादिसस्स भिक्खुनो दस्सनं दुल्लभं भविस्सति, देसेहि नेसं धम्मन्ति आह ।

अथखो आयस्मा च आनन्दो चुन्दो च समणुद्देशो येन भगवा तेनुपसङ्गमिंसु, उपसङ्गमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदिंसु, एकमन्तं निसिन्नो खो आयस्मा आनन्दो भगवन्तं एतदवोच “अयं भन्ते चुन्दो समणुद्देशो ‘एवमाह आयस्मा भन्ते सारिपुत्तो परिनिब्बुतो, इदमस्स पत्तचीवर’न्ति । अपिच मे भन्ते ‘मधुरक जातो विय कायो, दिसापि मे न पक्खायन्ति, धम्मापि मं नप्पटिभन्ति आयस्मा सारिपुत्तो परिनिब्बुतो’ति” सुत्वा—

अप्पकेनपि मेधावी, पाभतेन विचक्खणो ।

समुट्ठापेति अत्तानं, अणुं अग्गिंव सन्धमन्ति ॥

यो पब्बजी जातिसतानि पज्ज,

पहाय कामानि मनोरमानि ।

तंवीतरागं सुसमाहितिन्द्रियं ।

परिनिब्बुतं वन्दथ सारिपुत्तं ॥

खन्तिबलो पथविसमो न कुप्पति,
 नचापि चित्तस्स वसेन वत्तति ।
 अनुकम्पको कारुणिको च निब्बुतो,
 परिनिब्बुतं वन्दथ सारिपुत्तं ॥

चण्डालपुत्तो यथा नगरं पविट्ठो,
 नीचमनो चरति कळोपिहत्यो ।
 तथा अयं विहरति सारिपुत्तो,
 परिनिब्बुतं वन्दथ सारिपुत्तं ॥

उसभो यथा छिन्नविसाणको,
 अहेट्टयन्तो चरति पुरन्तरे वने ।
 तथा अयं विहरति सारिपुत्तो ।
 परिनिब्बुतं वन्दथ सारिपुत्तन्ति ॥

अपिच मे भन्ते मधुरकजातो विय कायो ।

किं नुखो ते आनन्द सारिपुत्तो सीलक्खन्धं वा आदाय परिनिब्बुतो, समाधिक्खन्धं वा आदाय परिनिब्बुतो,
 पज्जाक्खन्धं वा आदाय परिनिब्बुतो, विमुक्तिक्खन्धं वा आदाय परिनिब्बुतो, विमुक्ति जाणदस्सनक्खन्धं वा आदाय
 परिनिब्बुतोति ।

ननु तं आनन्द मया पटिकच्चेव अक्खातं सब्बेहि पियेहि मना पेहि नानाभावो विनाभावो अज्जथाभावो, तं कुतेत्थ
 आनन्द लब्धा “यं तं जातं भूतं सङ्खतं पलोकधम्मं, तं वत मापलुज्जी”ति नेतं ठानं विज्जति ।

दसकनिद्देस

तत्थ कतमं तथागतस्स ठानञ्च ठानतो अट्टानञ्च अट्टानतो यथाभूतं जाणं । इध तथागतो “अट्टानमेतं अनवकासो यं
 दिट्ठिसम्पन्नो पुग्गलो कञ्चि सङ्खारं निच्चतो उपगच्छेय्य नेतं ठानं विज्जती”ति पजानाति, “ठानञ्च खो एतं विज्जति यं
 पुथुज्जनो कञ्चि सङ्खारं निच्चतो उपगच्छेय्य ठानमेतं विज्जती”ति —

कम्मतो द्दारतो चेव ।
 कप्पट्ठितियतो तथा ।
 पाकसाधारणादीहि ।
 विज्जातब्बो विनिच्छयो ॥

मया भन्ते उप्पन्नो चोरो न सक्का पटिबाहितुं, सङ्घो परसमुदं गच्छतु, अहं समुद्धारक्खं करिस्सामीति ।

आवुसो महासोण अभिरुह महाउलुम्पन्ति ।

नाहं भन्ते तुम्हेसु अगच्छन्तेसु गमिस्सामीति यावततियं कथेत्वापि थेरं आरोपेतुं असक्कोन्ता निवर्त्तिसु ।

एवरूपस्स नाम लाभगयसग्गप्पत्तस्स सरीरधातुनिचयट्ठानं अनाथं जातन्ति चिन्तयमानो निसीदि ।

भन्ते एतं पण्णखादकमनुस्सानं वसनट्ठानं, धूमो पज्जायति, अहं पुरतो गमिस्सामीति थेरं वन्दित्वा अत्तनो भवनं अगमासि । थेरो सब्बम्पि भयकालं पण्णखादकमनुस्से निस्साय वसि ।

आवुसो महासोण भिक्खाहारो पज्जायतीति वत्त्वा पत्तचीवरं आरोपेत्वा चीवरं पारुपित्वा पत्तं नीहरित्वा अट्ठासि ।

महासोणत्थेरो पज्चभिक्खुसतपरिवारो मण्डलारामविहारं पत्तो, एकेको नवहत्थसाटकेन सद्धिं एकेककहापण्णघनकं पिण्डपातं देतूति मनुस्से अवोचुं ।

अनायतने नट्ठानं अत्तभावानं पमाणं नत्थि, बुद्धानं उपट्ठानं करिस्सामीति चेति यङ्गणं गन्त्वा अप्पहरितं करोति ।

मयं ताव महल्लका, इदं नाम भविस्सतीति न सक्का जानितुं, तुवं अत्तानं रक्खेय्यासीति ।

कहं वत्तब्बकनिग्रोधत्थेरो, कहं वत्तब्बकनिग्रोधत्थेरोति पुच्छित्वा तस्स सन्तिकं अगमंसु ।

किं थेरो पियायतीति ।

कीदिसो थेरोति ।

धम्मसकटस्स अक्खो भिज्जति अक्खो भिज्जतीति परिदेवमानो विचरि ।

८. सम्मप्पधानविभङ्ग

१. सुत्तन्तभाजनीयवण्णना

चत्तारोमे आवुसो सम्मप्पधाना । कतमे चत्तारो । इधावुसो भिक्खु अनुप्पन्ना मे पापका अकुसला धम्मा उप्पज्जमाना अनत्थाय संवत्तेय्युन्ति आतप्पं करोति, उप्पन्ना मे पापका अकुसला धम्मा अप्पहीयमाना अनत्थाय संवत्तेय्युन्ति आतप्पं करोति, अनुप्पन्ना मे कुसला धम्मा अनुप्पज्जमाना अनत्थाय संवत्तेय्युन्ति आतप्पं करोति, अनुप्पन्ना मे कुसला धम्मा अनुप्पज्जमाना अनत्थाय संवत्तेय्युन्ति आतप्पं करोति, उप्पन्ना मे कुसला धम्मा निरुज्झमाना अनत्थाय संवत्तेय्युन्ति आतप्पं करोतीति ।

उपज्झायो मे अतिविय पसन्नचित्तो वन्दति, किं नु खो पुष्फानि लभित्वा पूजं करेय्यासीति चिन्तेसि ।

“कदा आगतोसीति पुच्छि”

त्वं अम्हे उच्चाकुलाति सल्लक्खेसि ।

१६. जाणविभङ्ग

१०. दसकनिद्देसवण्णना

एकिस्सा लोकधातुया

अट्ठानमेतं अनवकासो यं एकिस्सा लोकधातुया द्वे अरहन्तो सम्मासम्बुद्धा अपुब्बं अचरिमं उप्पज्जेय्युं, नेतं ठानं विज्जतीति पजानाति ।

अज्ज सत्था परिनिब्बायति, अज्ज सासनं ओसक्कति, पच्छिमदस्सनं दानि इदं अम्हाकन्ति दसबलस्स परिनिब्बुतदिवसतो महन्ततरं कारुञ्जं करिस्सन्ति ।

एकपुग्गलो भिक्खवे लोके उप्पज्जमानो उप्पज्जति अच्छरियमनुस्सो, कतमो एकपुग्गलो तथागतो भिक्खवे अरहं सम्मासम्बुद्धोति ।

ज्ञानविभङ्ग

सुत्तन्तभाजनीय

अभिवक्कन्ते पटिवक्कन्ते सम्पजानकारी होति ।

सतो सम्पजानो अभिवक्कमति,
सतो सम्पजानो पटिवक्कमतीति वुत्तं ॥

किन्नू मे एत्थ गतेन अत्थो अत्थि नत्थीति अत्थानत्थं परिग्गहेत्वा अत्थपरिग्गण्हनं सात्थकसम्पजञ्जं ।

आमिसतोपि वड्ढि अत्थोयेव, तं निस्साय ब्रह्मचरिया नुग्गहाय पटिपन्नत्ताति वदन्ति ।

मया पब्बजितदिवसतो पट्टाय भिक्खुना सद्धिं द्वेकथा नाम नकथितपुब्बा, अज्जस्मिं दिवसे उपरिविसेसं निब्बत्तेस्सामीति चिन्तेत्वा “किं भन्ते”ति पटिवचनं अदासि ।

भन्ते एते मनुस्सा तुम्हाकं किंहोन्ति, मातिपक्खतो सम्बन्धा पितिपक्खतोति ।

आवुसोयं मातापितूहिपि दुक्करं, तं एते मनुस्सा अम्हाकं करोन्ति, पत्तचीवरम्पि नो एतेसं सन्तकमेव, एतेसं आनुभावेन नेव भये भयं न छातके छातकं जानाम, एदिसानाम अम्हाकं उपकारिनो नत्थीति तेसं गुणे कथेन्तो गच्छति ।

कम्मट्ठानं नाम अत्थीतिपि सञ्जं अकत्वा गामं पिण्डाय पविसित्वा अननुलोमिकेन गिहिसंसग्गेन संसट्ठो चरित्वा च भुज्जित्वा च तुच्छो निक्खमति ।

आवुसो तुम्हे न इणट्ठा न भयट्ठा न आजीविका पक्ता पब्बजिता, दुक्खा मुच्चितुकामा पनेत्थ पब्बजिता । तस्मा गमने

उष्पन्नकिलेसं गमनेयेव निगण्हथ । ठाने, निसज्जाय, सयने उष्पन्नकिलेसं सयनेयेव निगण्हथाति ।

अयं भिक्खु तुय्हं उष्पन्नं वितक्कं जानाति, अननुच्छविकं ते एतन्ति अत्तानं पटिचोदेत्वा विपस्सनं वड्ढेत्वा अरियभूमिं ओक्कमति ।

अयं थेरो पुनप्पुनं निवत्तित्वा गच्छति, किं नुखो मग्गमूळ्हो उदाहु किञ्चि पमुट्ठोति समुल्लपन्ति ।

किन्नु खो एते अम्हेहेव सद्धिं न सल्लपन्ति उदाहु अज्ज मज्जम्पि, यदि अज्जमज्जम्पि न सल्लपन्ति, अद्धा विवादजाता भविस्सन्ति ।

अज्जं उष्पज्जते चित्तं, अज्जं चित्तं निरुज्झति ।

अवीचि मनुसम्बन्धो, नदी सोतोव वत्तति ॥

आलोकिते विलोकिते सम्पजानकारी होति ।

सचे भिक्खवे नन्दस्स पुरत्थिमा दिसा आलोकेतब्बा होति, सब्बं चेतसा समन्नाहरित्वा नन्दो पुरत्थिमं दिसं आलोकेति 'एवं मे पुरत्थिमं दिसं आलोकयतो नाभिज्झा दोमनस्सा पापका अकुसला धम्मा अन्वास्सविस्सन्ती'ति । इतिह सात्थक सम्पजानो होति । सचे भिक्खवे नन्दस्स पच्छिमा दिसा, उत्तरा दिसा, दक्खिणा दिसा, उद्धं, अधो, अनुदिसा अनुविलोकेतब्बा होति, सब्बं चेतसा समन्नाहरित्वा नन्दो अनुदिसं अनुविलोकेति 'एवं मे अनुदिसं अनुविलोकयतो...पे०... सम्पजानो होतीति... ।

भवङ्गा वज्जनज्जेव, दस्सनं सम्पटिच्छनं ।

सन्तीरणं वोढुब्बनं, जवनं भवति सत्तमं ॥

समिज्जिते पसारिते सम्पजानकारी होति ।

समिज्जिते पहारितेति पब्बानं समिज्जन पसारणे ।

कस्मा भन्ते सहसा हत्थं समिज्जित्वा पुन यथाठाने ठपेत्वा सणिकं समिज्जित्थाति ।

यतो पट्ठाय मया आवुसो कम्मट्ठानं मनसिकातुं आरद्धो, न मे कम्मट्ठानं मुज्जित्वा हत्थो समिज्जितपुब्बो, इदानीं पन मे तुम्हेहि सद्धिं कथयमानेन कम्मट्ठानं मुज्जित्वा समिज्जितो, तस्मा पुन यथा ठाने ठपेत्वा समिज्जेसिन्ति ।

साधु भन्ते भिक्खुना नाम एवरूपेन भवितव्वन्ति ।

सङ्घाटिपत्तचीवरधारणे सम्पजानकारी होति ।

पुग्गलपज्जत्तिअट्ठकथा

एककनिद्देस

कतमो च पुग्गलो समयविमुत्तो, इधेकच्चो पुग्गलो कालेन कालं समयेन समयं अट्ठ विमोक्खे कायेन फुसित्वा विहरति, पज्जाय चस्स दिस्वा एकच्चे आसवा परिकखीणा होन्ति । अयं वुच्चति पुग्गलो समयविमुत्तो ।

असमयविमुत्त

कतमो च पुग्गलो असमयविमुत्तो, इधेकच्चो पुग्गलो नहेव खो कालेन कालं समयेन समयं अट्ठविमोक्खे कायेन फुसित्वा विहरति, पज्जाय चस्स दिस्वा आसवा परिकखीणा होन्ति । अयं वुच्चति पुग्गलो असमयविमुत्तो । सब्बेपि अरिय पुग्गला अरिये विमोक्खे असमयविमुत्ता ।

कुप्पाकुप्पनिद्देस

कतमो च पुग्गलो कुप्पधम्मो, इधेकच्चो पुग्गलो लाभी होति रूपसहगतानं वा अरूपसहगतानं वा समापत्तीनं, सो च खो न निकामलाभी होति न अकिच्छलाभी न अकसिर लाभी, न यत्थिच्छकं यदिच्छकं यावतिच्छकं समापज्जतिपि वुट्ठातिपि, ठानं खो पनेतं विज्झति, यं तस्स पुग्गलस्स पमादमागम्म ता समापत्तियो कुप्पेय्युं । अयं वुच्चति पुग्गलो कुप्पधम्मो ।

सत्तक्खत्तुपरम सोतापन्न

कतमो च पुग्गलो सत्तक्खत्तुपरमो, इधेकच्चो पुग्गलो तिण्णं संयोजनानं परिकखया सोतापन्नो होति अविनिपात धम्मो नियतो सम्बोधिपरायणो, सो सत्तक्खत्तुं देवे च मानुसे च सन्धावित्वा संसरित्वा दुक्खस्सन्तं करोति, अयं वुच्चति पुग्गलो सत्तक्खत्तुपरमो ।

सोतापन्न अधिप्पाय्य

सोतो सोतोति हिदं सारिपुत्त वुच्चति, कतमो नुखो सारिपुत्त सोतोति । अयमेव हि भन्ते अरियो अट्ठङ्गिको मग्गो सोतो । सेय्यथिदं, सम्मादिट्ठि...पे... सम्मासमाधीति । सोतापन्नो सोतापन्नोति हिदं सारिपुत्त वुच्चति, कतमो नुखो सारिपुत्त सोतापन्नोति । यो हि भन्ते इमिना अरियेन अट्ठङ्गिकेन मग्गेन समन्नागतो, अयं वुच्चति सोतापन्नो, स्वायं आयस्मा एवंनामो एवंगोत्तो इति वाति, इतिवा... ।

कोलं कोल सोतापन्न

कतमो च पुग्गलो कोलं कोलो । इधेकच्चो पुग्गलो तिण्णं संयोजनानं परिकखया सोतापन्नो होति अविनिपातधम्मो नियतो सम्बोधिपरायणो, सो द्वे वा तीणि वा कुलानि सन्धावित्वा संसरित्वा दुक्खस्सन्तं करोति, अयं वुच्चति कोलं कोलो ।

एकबीजी सोतापन्न

कतमो च पुग्गलो एकबीजी, इधेकच्चो पुग्गलो तिण्णं संयोजनानं परिकखया सोतापन्नो होति अविनिपातधम्मो

नियतो सम्बोधिपरायणो, सो एकंयेव मानुसकं भवं निब्बत्तेत्वा दुक्खस्सन्तं करोति, अयं वुच्चति पुग्गलो एकबीजी ।

सकदागामिनिद्देस

कतमो च पुग्गलो सकदागामी, इधे कच्चो पुग्गलो तिण्णं संयोजनानं परिक्खया रागदोसमोहानं तनुत्ता सकदागामी होति सकिदेव इमं लोकं आगन्त्वा दुक्खस्सन्तं करोति । अयं वुच्चति पुग्गलो सकदागामी ।